

МИХАЈЛО КОСТИЋ

ПОРЕКЛО И КОМПОЗИЦИЈА СТАНОВНИШТВА У СЕЛИМА ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

Прилог географији становништва СР Србије

I

Проблематика порекла и композиције становништва у насељима на простору источне Србије привлачила је пажњу, истраживача разних профила, још од средине XIX века.

Већ на почетку девете деценије прошлог века објављени су резултати историјских и етнографских истраживања Д. К. Јовановића (1883) о Црној Реци међу којима се разматрају и важна питања географије становништва. Заслужни писац је, на основу теренских испитивања, указао да је, у једној од најпространијих области источне Србије, заступљено не само досељеничко становништво различитог порекла и сложене композиције, већ и да у неким селима Црне Реке постоји становништво које изводи своје порекло од колониста насељаваних у првим вековима турске владавине. О томе се сазнало најпре у селу Звездану чије је становништво одржавало предање о досељавању пре 400 година. У великим српским селима Вражогрнцу, Звездану, Рготини и Белој Реци има и таквих породица које су се доселиле такође старим миграцијама, пре сеобе под патријархом Црнојевићем, из Славоније. Неки од ових досељеника основали су село Вражогрнац, а затим и село Рготину.¹⁾

Како је познато, колонистичке миграције у првим вековима турске владавине научно су упознате и унеколико разјашњене тек савременим истраживањима турске архивске грађе. С тим у вези постављен је и проблем аутохтоног средњовековног становништва. Ова изузетно значајна тематика расветљена је, углавном, у расправи „Проблематика стариначког становништва у југоисточној Србији“ (М. Костић, 1973).²⁾

II

Општи поглед о пореклу и композицији становништва на целокупној територији источне Србије изнео је, понајвише на основи својих истраживања, Ј. Цвијић (1902) већ у првој опсежни-

јој антропогеографској расправи „Антропогеографски проблеми Балканског полуострва“. Полазећи од чињенице да је „и од Шумадије и од Мораве у неколико различна источна Србија“, он у опсегу њене територије нарочито наглашава **косовску** струју насељавања. Сељаци са Косова и призренске области су за источну Србију готово ополико важни као Сјеничани за Шумадију или Херцеговци и Бошњаци за подринске и ваљевске крајеве. Ни у једном крају Србије нису тако многобројне и свеже косовске традиције као код Косоваца у зајечарским селима, затим у Хомољу и у опште у целом Браничеву. „Важан састојак“ становништва источне Србије су **влашки** досељеници, којих има само у њеном северном делу, до планине Ртња и Тупижнице на југу. Они су пореклом из банатског Алмаша, Ердеља, Влашке и Молдавије. После Влаха долазе досељеници из разних крајева данашње Бугарске (поглавито од Знепоља, Загорја, Берковице, Видина и Лом-Паланке), док је досељеника од Сјенице и Новог Пазара у приличном броју (има их и у Кривом Виру и црнојској Јабланици, Буџу под Тупижницом, Близнаку, Крупаји, хомољским Рибарима итд.). У источној Србији има мали број досељеника из Македоније, а ретки су и досељеници из ужичког краја, Шумадије и Црне Горе, мада има и Црногораца, између осталог, и с Његуша.³⁾

Ј. Цв и ј и ћ је, у поменутом делу, зацртао и нека од посебних обележја становништва источне Србије. То су, понајпре, **унутрашња сељакања** и **инверсне** (повратне) **миграције**. С обзиром да припада областима периферног размештаја изван главних комуникација, у источној Србији су веома изражена унутрашња миграња. „Није мали број породица“ српског порекла које имају косовске историјске традиције а дошле су из Румуније и говоре влашки као и српски; постоје и неке породице пореклом са Косова али су дошле из Русије. Посебна је одлика источне Србије и у томе, што се опште прилагођавање и изједначавање становништва вршило много спорије него у неким другим областима. У погледу састава становништва постоје знатне разлике између северног дела до Ртња и Тупижнице не само у погледу заступљености Влаха, већ и по томе што су северне долине источне Србије различите једна од друге у погледу етничке композиције, нарочито размере у коме стоје досељеници једни према другима.⁴⁾

Каснијим проматрањима и проучавањима, користећи и податке сарадника и следбеника из монографија „Насеља“ и друге литературе, Ј. Цв и ј и ћ је у расправи „Метаназличка кретања, њихови узроци и последице“ (1922) изнео нове резултате и погледе и о пореклу и саставу становништва источне Србије. Отада је познато да су у другој половини XVII века многи крајеви источне Србије били скоро опустели, а данашње становништво је у огромној већини досељено крајем XVII и у XVIII веку, и доцније. Старо је становништво било српско, јер је сва старија номенклатура српска и у крајевима где сада Власи преовлађују. У готово опустеле котлине северно од Ртња најпре су дошли Косовци и насељавали се где су хтели, и дуго су били више сточарско но земљорадничко становништво. Њихови потомци су главно српско становништво зајечарске

околине, Хомоља, Ресаве, Звижда итд. Досељено становништво широким струјом по правилу није ишло даље на север од околине Зајечара. Највећи део влашког становништва доселио се после Косовца. Збила су се разноврсна укрштања између становништва разних струја досељавања; осим тога су се Власи претапали у Србе, а Срби у Влахе. Услед тога се, северно од Ртња, формирала нарочита етничка група, у којој има регионалних разноврсности, али је као целина умногоме друкчија од становништва јужно од Ртња. За време Првог устанка и владе Кнеза Милоша хајдучи у крајевима по Старој планини су се насељавали и доста су села основали.⁵⁾

У новије време синтетички преглед порекла становништва и времена досељавања на знатном простору источне Србије, из резултата монографија наштампаних у познатој едицији „Насеља и порекло становништва“, објавио је Б. Дробњаковић (1954). Како је тај приказ допринос развоју научне мисли, у овом погледу, излаже се резултативно. По томе, у пределу Бањи (Сокобањска котлина) од 575 породица 496 су досељене, и то највише у првој половини XIX века. У Ресави где су од 615 породица 434 досељене, интензивније насељавање било је нарочито између Првог и Другог устанка, док је у Пожаревачком Поморављу од 926 породица само 46 стариначких, а остале су досељене и то до краја XVII века 31 породица, у првој половини XVIII века 55, у другој половини XVIII века 132, за време Првог устанка 342, а после Другог устанка 322. И у другим областима, прилике су сличне. У Млаву су се до друге половине XVIII века доселиле 164 породице, од друге половине XVIII века и за време Првог устанка до 1815. године 149, а после тога времена још 120. У Неготинској крајини и Кључу од 2075 породица само су 29, односно 1,4% стариначке, док досељених породица има 2046, односно 98,6%. У тимочким селима поред старијих досељеника из краја XVII и XVIII века има и новијих из XIX века, нарочито из времена после 1833. године, када је овај крај ослобођен и прикључен Србији.⁶⁾

III

Како се види, Јовановићева испитивања, Цвијићеве резултати и Дробњаковићев приказ пружају основни увид о пореклу и композицији становништва на претезном делу простора источне Србије. Међутим, сва ова разматрања, у опсегу извршених и предузетих друштвеногеографских и сродних истраживања, недовољно осведочавају датирање порекла поготово не на данашњем достигнућу науке и не садрже конкретну и комплетну пројекцију композиционе регионализације. Да би се сви ти проблеми разјаснили, на основи резултата целокупних досадашњих истраживања, морају се детаљније сагледати и то на простору тимочке области, на једној, предела северно од Ртња, на другој, и јужно од те планине, на трећој страни.

По М. Станојевићу (1937) Тимочка крајина, према антропогеографским одликама становништва, може се поделити у две изразито различите области: на северну, метанастазичку, и јужну,

аметанастазичку. Граничну линију чине Вратарничка клисура и планина Тупижница. Јужну област насељавају Тимочани са своја три варијетета: Заглавчанима, Тимочанима (у ужем смислу) и Сврљижанима. Међу становништвом северне области могу се издвојити Загорци, Тетевенци, Косовци (косовско-метохијска и динарска струја), Мораво-вардарци, Црногорци и Власи.⁷⁾

У Заглавку су најстарији досељеници из XVIII века. Највише је досељеника из пиротског краја, а потом из области данашње Бугарске. Цео Заглавак је добио у XVIII веку око 30 нових породица. Досељавање је вршено са југоисточне стране, највише долином Трговишког Тимока, и није било у већим масама, већ појединачно. Из пиротског краја, Бугарске и осталих области, доселило се у првој четврти прошлог века, особито од 1833—1836. год., око 40 породица. Досељеничких породица има у целом Заглавку свега 98, од чега 51 породица из пиротског краја, а 22 из Бугарске. „Огромну већину управо масу становништва сачињава стариначко или ћутуклијско становништво“. Села у брдовитијем делу Заглавка састоје се од чистих старинаца, док села у долини Трговишког Тимока више су прошарана досељеницима.⁸⁾ Основна маса данашњег становништва Буцака води порекло од једног слоја образованог локалним комуницирањем између буџачких и пиротских села, али је било таквих кретања, ређих, с обе стране данашње границе према Бугарској. Заглавак и Буцак су данас изразито емиграциона подручја.⁹⁾

Становништво области Сврљиг је понајвише стариначко и хомогено. Између Тимочана и Заглавчана с једне и Сврљижана с друге стране постоји прилична разлика како у језику, тако и у ношњи. Већина досељеника је из Нишавља и Знепоља.¹⁰⁾

Становништво у насељима Тимока (предео око реке Тимока од подножја Тресисабс, тј. од Књажевца до Вратарнице) сличних је карактеристика као у Заглавку. По М. Станојевићу (1940) „насеља Заглавка и Тимока су у свакоме погледу истоветна“. Уколико има досељеника, сви су највећим делом из Загорја. Досељавање Загораца у Тимск ишло је постепено (не у масама) и вршено је поглавито долинском реке Клисуре, преко теснаца Кадибогаз. У селима овог краја налази се најчистије стариначко становништво.¹¹⁾

Црна река је по своме становништву, врло интересантна географска и етнографска целина, много интересантнија по своме етничкоме шаренилу, но што је тимочки басен. Јер, док је у овоме становништво у огромној већини стариначко, дотле је становништво Црне Реке све сам досељеник, и то из најразличитијих крајева Балканског полуострва.¹²⁾

У данашњем насељеничком становништву Црне Реке представљене су, што је јединствен пример у нашој земљи, све познате миграционе струје: динарска, косовско-метохијска, моравско-вардарска и тимочко-браничевска. Осим ових струја, постоје и друге, специјалне само за овај крај, као и влашко досељеничко становништво. По М. Станојевићу (1929) динарска и косовско-метохијска струја досељене су несумњиво у доба велике сеобе (1690.)

под патријархом Арсенијем Чарнојевићем крајем XVII века. „Оне су морале доћи у исто време и у већем броју“, а за њима су, или у исто време, досељени мораво-вардарци који су „струјали полагано“. У Црној Реци велика села Сумраковац, Звездан, Вражогрнац, Рготина, Трнавац и Доња Бела Река називају се Косовцима и Косовљанима. Становништво села Рготине, Вражогрнаца и Трнавца доселило се из истоимених заселака ранијег среза Дежевовац, код Бурђевих Ступова. Становништво досељено моравско-вардарском миграционом струјом заузима поглавито јужни и југозападни део Црне Реке. Тимочани у Црној Реци, који заузимају крај између планине Тупижнице и Вратарничке клисуре (села: Горња Бела Река, Грлиште и Лесковац) — долину Грлиштанске реке, су једини, прави старинци.¹³⁾ Тетевенци, досељеници из источне Бугарске поглавито из Тетевена и његове околине, захватају узани појас између данашње границе према Бугарској и Тимока. Заселили су делове села Великог Извора, Грљана и Зајечара. У Грљану су Тетевенци измешани са Власима. Доселили су се почетком XVIII века истовремено те је та сеоба имала шире размере. Један део ових тетевенских досељеника заселио је, нешто доцније, и село Дубље, близу Свилајнца. Турско их је насиље нагнало да емигрирају. У Црној Реци је заступљена и загорска струја (села: Вратарница и Заграбе). Ови досељеници избили су кроз долину Шашке реке из Загорја, које је источно од балканских огранака на граници са Бугарском. Село Ново Корито у тимочком басену, раније Загорско Корито, је најчистији представник загорске струје. Заселило се у XVIII веку досељеницима из неколико села Загорја. Влашко становништво је досељено највећим делом из Ердеља (Алмаша) и Румуније.¹⁴⁾

У Неготинској крајини становништва косовско-метохијске струје има несразмерно више него у Црној Реци. Ово се становништво Неготинске крајине доселило кад и Косовци у Црну Реку.¹⁵⁾ Досељеници пореклом са Косова и Метохије у Неготинској крајини, међу српским становништвом, чине претежну већину. На простору данашње Неготинске општине, која обухвата 38 села, косовско-метохијског становништва има у свим селима.¹⁶⁾ Према испитивању К. Јовановића (1940) у Неготинској крајини и Кључу (око 2000 км²: 50 насеља у Крајини и 20 у Кључу) влашко-српска струја (струја од Влада и повлашених Срба) је у већини и има највећи проценат у 34 насеља. Она преовлађује у 48,57% насеља и то у Крајини у 32,00%, а у Кључу у 90%. Косовско-метохијски досељеници су у већини или имају највећи проценат у 20 насеља обе области и преовлађују у 28,57% насеља (у Крајини у 38,00%, а у Кључу само у 5,00%). Динарска струја чини већину и има највећи проценат у 5 насеља, тј. преовлађује у 7,14% насеља (у Крајини у 8,00%, а у Кључу у 5,00%). Браничевско-тимочки досељеници имају највећи проценат у 3 насеља, те преовлађују у 4,29% насеља. Шопска струја има највећи проценат само у једном насељу, преовлађује у 1,43% насеља. Досељеници непознатог порекла имају највећи проценат и већину у 6 насеља, преовлађују у 8% насеља. Старинци су у већини у једном насељу. Моравско-вардарска струја, инверсне миграције и унутрашња кретања становништва немају већину или највећи проценат ни у једном насељу у обе области.¹⁷⁾

Досељеници влашко-српске струје, иако најмногобројнији, несумњиво су се у Крајини и у Кључу насељавали после првих и многобројних косовско-метохијских досељеника. Главна је маса долазила са севера и са североистока, преко Дунава, из Румуније. „Царани“ су долазили из матице, из Румуније, а „Унгурјани“ из етапних области, из Баната, пожаревачког и тимочког и других крајева са влашким становништвом. Први су населили низију поред Дунава и унеколико Тимок, а други брдске крајеве.¹⁸⁾ Почетком XIX века инфилтрацијом моравско-вардарске и шопске струје у тимочка насеља доњег Тимока завршава се дугогодишњи период миграција и емиграција на тлу Неготинске крајине, једно бурно раздобље интензивног етничког превирања чије су последице специфично данашње становништво Неготинске крајине.¹⁹⁾

IV

И становништво Пореча је различитог порекла и сложене композиције. По селима углавном живе Власи, а у Доњем Милановцу Срби. Према испитивањима С. Вујадиновића (1962) старији српски досељеници су из јужних српских крајева, а нови из ближих и даљих области. Власи су се овде населили у новије доба, било из Влашке („Царани“), било из источног Баната („Унгурјани“). У запустелом Поречу затекли су ретка и мала српска села, у којима су живели староседеоци или досељеници из јужних српских крајева. Ово малобројно српско становништво брзо је примило влашки језик и повлашило се, али је и оно врло снажно утицало на нове досељенике. Локална традиција везана је за догађаје и личности само из српске историје. Међу поречким Унгурјанима има и Срба који су услед турске најезде, ратова и насиља били пребегли у источни Банат, тамо примили језик, па се онда, у периоду мира, вратили на своја пекадашња огњишта. Од обнове Србије, од Караборџа, а још више од Милоша избегло становништво се знатније враћало на своја стара огњишта из Баната, а пристизали су и нови досељеници из различитих српских крајева, као и влашки из Влашке и Баната.²⁰⁾ И у насељима Бердапског подручја постојање српске популације резултат је снажних импулса метанастазичких струјања, која су са југозапада, југа и југоистока допирала до Саве и Дунава и обнављала раније српско становништво. Отуда се и у Бердапским насељима могу наћи потомци досељеника динарске, косовске, мораво-вардарске и тимочко-браничевске струје. Српски етнички слој је одржао континуитет упркос снажним таласима емиграције влашког и повлашеног српског етничког елемента. Али је, и на овом подручју, од највећег значаја за формирање савремене етничке структуре, посебно за опсежне етничке процесе симбиозе и асимилације српско-влашког становништва, било стварање српске државе у првом устанку под Караборџем и другом под кнезом Милошем, нарочито у време припајања „шест нахија“ 1833. године.²¹⁾

Становништво у сливу Пека етнички је различитог размештаја. У ниском и плодном Браничеву претежно су насељени Срби, а у планинском Звижду и Горњем Пеку претежно Власи. Овакав етнички распоред становништва долази отуда што Срби имају више

склоности ка земљорадњи, а Власи ка сточарству. Сем тога, српско становништво је из области где је и раније, пре досељавања у слив Пека, живело у насељима збијеног типа поглавито Косова и Тимока.²²⁾

По истраживањима А. Лазиха (1939) у животу ранијих и садашњих насеља, у средњем и горњем Пеку, нема непрекидности и због тога су у њима не само ретки староседеоци, већ се данашња насеља разликују и по типу од ранијих. Са пропашћу српске државе становништво је бежало из ових крајева поглавито на север преко Дунава и насељавало се по Банату. За време аустријске окупације 1718—1738. године, међутим, текла је повратна струја.²³⁾ Други период јачег насељавања средњег Пека пада на прву половину XIX века, када је у Србији настало врење и побуна јаничара, а нарочито у доба првог устанка и борби за ослобођење. Трећи период насељавања обухвата време после ослобођења Србије. У овом периоду није било великих струја досељавања као у два претходна, већ само појединачних. Али непрекидним долажењем појединих породица из блиских земљорадничких области са српским живљем, овај период је имао највећи значај и нарочити утицај на сточарско влашко становништво средњег Пека које је примило начин живота и обичаје српског земљорадничког становништва.²⁴⁾

И у сливу Млаве етнички размештај становништва је различит. Етнички састав Стига сличан је Млави, с том разликом што у ову област није продрла влашка миграциона струја. Преци данашњег стишког становништва досељени су поглавито из Тимочке крајине, Црноречке котлине, Мораве, Старе Србије и Баната. Ова последња група представља повратну миграциону струју, тј. оне који су се под турским притиском морали привремено иссељавати преко Дунава. Та досељавања завршена су у долини Млаве око половине прошлог века откада се становништво повећава поглавито нараћањем. У Млави, која је насељавана крајем XVII и почетком XVIII века, затим за време аустријске владавине у Србији, потом у другој половини XVIII века те у доба Устанка и напакон у времену од 1815. до 1870. године, Власи су досељени из Ердсља почетком XVIII века.²⁵⁾

Хомоље је запустело приликом сеобе српског народа 1690. године. Као у Звижду и у Хомољу становништво је исте економије, исте је старости и старином из истих области. У читавом Хомољу готово и нема староседелачког становништва. Тих. Р. Борбевих (1912) од становништва пре расељавања нашао је само две, и то српске, породице, Но и оне су, у општем напуштању огњишта, биле отишле, па се после дугог лутања вратиле. Данашње становништво Хомоља досељено је са разних страна: српско понајвише из Старе Србије (из Рамне или Мале Сјенице „на Косову“), влашко из Ердсља (из Алмаша). Српско је становништво пре дошло: могло је почети наилазити наскоро после запушћења Хомоља, можда услед тога, што је покренуто са свога места великом сеобом 1690. године, лутајући наишло овде на пусто земљиште. Влашко је становништво млаће, по свој прилици почело се досељавати пошто се смирила велика сеоба, а највише после аустријске окупације 1718. године. Придош-

ло српско и влашко становништво, из ближих и даљих области, је из: Ресаве, Крајине, Црне Реке.²⁶⁾

У доба првог и другог српског устанка у шумовитим планинама Хомоља и Звижда налазило је прибежишта и становништво из области далеко на југу. Тако се после Карађорђевог похода на Сјеницу склонило и населило у Хомољу доста породица из тога краја. Ово су били главни разлози што се становништво већ у 1818. години повећало у Хомољу скоро пет пута више него што је било 1733. године, те је поменуто године у Хомољу било 725 домова. У Звижду је становништво за исти период порасло три пута, и 1818. године у њему је било 745 домова. У мешавини досељеника са разних страна и са разноврсним етничким особинама, вршила се асимилација утолско брже, што су разне етничке групе биле исте вере. Овде су се збила укрштања између влашког становништва досељеног из Банага, поглавито из области Алмаша, затим из Крајине, Црне Реке и Румуније, и српског становништва досељеног са Косова, од Призрена, од Сјенице, од Пећи, из Васојевића, из долине Мораве и Вардара, од Тимока, од Битоља и малог броја старинаца, те су се једни претопали у Влахе а други у Србе.²⁷⁾

Источној Србији, како је познато, географски углавном припада и Ресавска предео у сливу истоимене реке. Као и већина приказиваних области источне Србије, северно од планине Ртња, и Ресавска је насељена мешовитим становништвом: српским косовско-ресавског дијалекта и влашким двојезичног говора. Према М. Драшкићу и Н. Пантелићу (1966) и поред великих пустошења и пресељавања становништва крајем XVII века и касније, у крајеве преко Саве и Дунава, у овој области остао је један део становништва које се данас јавља као „стариначко“.²⁸⁾

По поменутих ауторима, период од краја аустријске окупације (1739. год.), тј. од средине XVIII века, па негде до половине XIX века, представља време најинтензивнијег насељавања Ресаве српским и влашким становништвом. „У ствари, савремена етничка слика северне Србије формирана је после 1740. године до половине XIX века“. Каснија померања и насељавања нису била од већег значаја за општу композицију становништва. У укупном збиру српско становништво највише потиче са Косова, док су други по броју родова досељеници из Тимочке крајине. Влаха у Ресави, која је најинтензивније насељавана после другог српског устанка, има око 10.000 или 12% у односу на целокупан број становника.²⁹⁾

V

Према испитивању П. С. Јовановића (1924) у области Бање (Сокобањска котлина) од 575 породица у старинце се могу урачунати свега 79 породица. Све остало становништво 496 породица досељено је у Бању из разних ближих или даљих области. У композицији бањског становништва учествују све метанастазичке струје са знатним процентима. Од свију најјача је шопско-торлачко-загорска струја (117 породица). У њу је урачунато становништво које се доселило из: Бугарске и бугарског шоплука, околине Пирота, Луж-

нице, Беле Паланке, Кратова, Сврљига, Заглавка и ранијег књажевачког (заглавског) среза. За шопско-торлачко-загорском струјом долази по јачини динарска. После ње је вардарско-моравска струја. У њу су ушле вардарске и моравске области до Параћина. Затим долази тимочко-браничевска струја. Тек после долази становништво косовско-метохијске струје (21 породица). Инверсној струји припадају свега 2 породице које су досељене из Острова у Банату.³⁰⁾

У Сокобањској котлини по јачини шопско-торлачко-загорска струја веома јако одскаче од осталих, тако да је скоро два пута јача од динарске струје која је по јачини на другом месту. Остале струје су по јачини ублизу, тако да чине слабе прелазе. Што се тиче времена досељавања углавном се може рећи, да је велики број досељеника био око првог устанка, нарочито приликом бежања 1813. године. Али је највећи број дошао тек после ослобођења од 1833. године. То су сви они који су пребегли преко оближње границе као и сви призећени досељеници.³¹⁾

Као бањско, сличног је порекла и композиције и становништво Г о л а к а, планинског предела под јужним падинама Озрена и Девице. Међутим, у стариначком становништву тога краја извесно има и средњовековног слоја.³²⁾

Као у западном делу Сокобањске котлине где су јаче заступљене динарска, моравско-вардарска и косовско-метохијска струја, које су поглавито долазиле са запада, из моравске области прошавши кроз Бованску клисуру,³³⁾ и у П о д б у к о в и ч к о - д о б р у ј е в а ч к о - т о п о н и ч к о м п о д р у ч ј у велике Алексиначке котлине заступљено је врло мешовито становништво. И оно је мањим делом стариначко, а главнином досељеничко. Сем топличке, динарске, власинске, заплањске и јужноморавске миграционе струје, досељеници припадају такође косовској, тимочкој и миграцији из суседних крајева. Динарски досељеници старијег слоја, насељени су пре 1833. год., а млађи су колонисти из девете деценије прошлог века. Неки динарски родови досељени су из Херцеговине. Тимочки досељеници од Бољевца и Зајечара, као и они из суседних крајева (поглавито од Сокобање) насељени су непосредно по ослобођењу од Турака и око средине XIX века.³⁴⁾

VI

Предња излагања, заснована понајвише на теренским истраживањима и старијој литератури, приказала су учешће миграционих струја досељеничког становништва, углавном, од краја XVII до средине XIX века. Међутим, новија историографска истраживања, поглавито турске архивске грађе, омогућују сагледавање миграционих кретања за старије доба турске владавине. И ове миграције су од значаја за познавање порекла данашњег становништва источне Србије, јер један део води порекло од предака досељених тим колонијацијама. Како је наглашено, о томе је постојала традиција у становништву села Звездана код Зајечара.

Не улазећи детаљније у суштину, узроке и последичности турских колонијација хришћанског становништва, о чему смо расправ-

љали на другом месту,³⁵⁾ у овом раду указује се на још неке важније моменте тих старих емиграција.

Најстарији попис Видинског санцака из 1455. године, чију су територију чиниле области Бања (нахија Бања) и Сврљиг (нахија Сврљиг), затим ближа околина трљаве Белграда (нахија Белград), град Видин са непосредном околином и са областима Поломље на левој и десној обали реке Лома, Загорје, Заглавак, Тимок у долини Белог Тимока и Црна Река у долини Црног Тимока (нахија Видин), — по подацима о насељима и становништву сведочи да је био **сасвим слабо насељен** и да је имао упадљиво велики број селишта, која је турска власт давала тимарницима да их насли рајом. Први досељеници на територији Видинског санцака смештени су, без помињања села, на простор „између Сврљига и Пирота“, а њихова дужност била је да к себи привуку и друге слободне људе и укључе их у дербенцијску службу.³⁶⁾ По Д. Бојанић — Лукач (1969) колонизацију Неготинске крајине отпочео је и у основним цртама спровео Али бег Михал-оглу, познати крајишник и војни заповедник у Подунављу, али су на њој радили и други видински санцакбези. Као видински санцакбег и браничевски субаша, Али-бег је спровео први попис Браничева 1467. године.³⁷⁾ Област Браничево, коју су Турци заузели 1458. године, обухватала је Браничево, Звижд, Пек, Лучицу, Хомоље, Ждрело, Раваницу и Ресаву. У периоду успоставе и стабилизације турске власти у српским земљама, када је постојала велика потреба за власима као војнуцима-коњаницима, власи су насељавани као колонисти крајишта према Угарској.³⁸⁾ На хасовима (великим феудалним поседима с годишњим приходом од најмање 100.000 акчи) пушта села су насељавана власима који су били сточарско становништво са својом посебном организацијом. Само у четири празна села у Црној Реци и једно у Тимоку стално су насељене 54 влашке породице.³⁹⁾ Године 1467. у области Браничеву живело је укупно 179 влашких породица. Ови власи већином су били тек насељени у празним селима на хасу султана (једно село у Ресави са 22 влаха од којих један примићур), на хасу Али бега Михал-оглу-а (пет села у Звижду са 61 влахом од којих 6 примићура) и на чифлику истог Али бега у Ждрелу (шест села са 96 влаха од којих 6 били примићури).⁴⁰⁾

Крајем прве фазе колонизације, која обухвата период од 1467—1483. године,⁴¹⁾ главнина празних насеља је засељена и то на великом простору источне Србије. На то указују подаци о убирању цизје за пет већих подручја.⁴²⁾

(1488 1489): Подручје	Домаћинства	Износ цизје	Прос. 1 дом.
Тимок	1.933	71.761	37
Црна Рена	557	7.871	14
Сврљиг	1.729	61.860	35,8
Бања	1.560	56.499	36,2
Болван	1.849	66.274	35,6

Највећи број колонизованог становништва живео је крајем XV века у насељима Тимока и Болвана (Бована). Ова су подручја била међу најпространијим.

У другој фази колонизације (1483—1522. год.), када су у Кључу и Крајини већ колонизовани власи—војнуци, видински санџак-бези су продужили да увећавају свој хас власима филурџијама (обични власи, земљорадници) и да на њима заснивају или обнављају села. Претежно влашко становништво имала је и Црна Река, док су га остале нахије имале у мањем броју. „После пописа из 1586. године Крајина је доживела снажан прилив румунског живља“. У вези са дугим аустро-турским ратом 1593—1606. године, у Влашкој је владала глад, која је навела мноштво сељака да се исели и настани у турском Подунављу. Д. Б о ј а н и ћ — Л у к а ч (1969) претпоставља „да су колонизирани војнуци и власи, етнички Срби, сачињавали најшири слој становништва“, који се богатио досељеницима из суседних области, из Смедеревског санџака и из Влашке, а мање из северне и северозападне Бугарске.⁴³⁾

VII

С обзиром на знатнију заступљеност етнички мешовитог становништва на тлу источне Србије, нужно је и посебно истаћи неке важније особености становништва влашког супстрата.

Како је познато, питање аутохтоности или пак досељавања Влаха североисточне Србије у науци доскоро није било решено.⁴⁴⁾ Новија сазнања, проистекла из истраживања турске архивске грађе, међутим, сада свакако довољно осветљавају и проблем аутохтоности овог становништва са преовлађујућим етничким компонентама романштине. Ти Власи су својим најстаријим слојем досељеници из последње четврти XVI века.

Каснији знатнији прилив влашког становништва у крајеве североисточне Србије, и поред многих инверсних и полиинверсних кретања романског и романизованог као и славенског и славизираног становништва преко Дунава у оба правца, пада у време аустријске окупације. Даља досељавања су мање масовна, најчешће појединачна или по мањим групама. „Србија, као уосталом и Бугарска, била је за Влахе имиграциона земља све до балканских ратова почетком XX века“.⁴⁵⁾

Стална имиграциона струјања била су могућна, јер Дунав није био изразитија препрека за влашке досељенике. Иако су границе чуване, ипак су сељаци било у мањим или већим групама, било појединачно, налазили начина да их пређу. Бежало се ноћу под заштитом мрака, а нарочито зими преко залеђеног Дунава.⁴⁶⁾ Јака покретљивост влашког становништва, огледала се не само у комуницирању између Влашке и Крајине на лаким чамцима и лађицама, тзв. ораницама, већ и простим пливањем у честом прелажењу с једне на другу страну.⁴⁷⁾

За Влахе досељене из Ердеља почетком XVIII века неки ранији испитивачи су сматрали да су они у ствари Срби који су у додиру са Власима у Ердељу и Банату примили влашки језик.⁴⁸⁾ Прихватљивије је и свакако тачније гледиште да је у питању амалгам између ердељских Влаха и српских исељеника у Ердељ и источни Банат.⁴⁹⁾ Прво схватање имало је ослоња на претпоставци да су се етничке симбиозе у источној Србији између Срба и Влаха развијале

непрекидно све од најезде Турака до данас.⁵⁰⁾ Међутим, сасвим је извесно да су се оне на тлу источне Србије могле јавити тек од последње четврти XVI века. На поменућу претпоставку упућивала је и чињеница што су Власи сматрали за увреду ако им неко каже да нису Срби. Та се појава није запажала само у Млави и Хомољу него и у другим крајевима источне Србије.⁵¹⁾

Етничке асимилације довеле су и до изразитије измене говорног језика влашког становништва, њихове најкарактеристичније етничке особине. Још 1938. и 1939. године писао је А. Л а з и ћ да у Хомољу и Звижду влашко становништво говори неком мешавином српско-румунског језика, који је правом Румуну тешко разумљив.⁵²⁾ С тим у вези треба нагласити и познату чињеницу, да су становници источне Србије влашког говорног језика видно учествовали са Србима у свим устанцима и ратовима за слободу и одбрану, почев од „Карађорђевој војне“ до другог светског рата. „Свест о јединству изграђивања у дугом процесу тако је чврста, да је никаква искушења нису могла поколебати“. То је један од ретких примера у Европи.⁵³⁾

По Д. Петровићу (1968) у североисточној Србији између Тимока и Велике Мораве живи око 200.000 припадника етничке групе Влаха која има своје две подгрупе: Унгурјане и Царане. Граница између ових подгрупа иде од Кладова на Мироч—Велики Гребен—Дели Јован—Тимок, тако да су само доњи Круч и Крајина насељени Царанима. Унутрашњим сеобама, као и познијим досељавањем из Румуније влашке масе су се рашириле ка југу и западу до Вршке чуке, Тупижнице, Ртња, западних обронака Кучаја и Велике Мораве.⁵⁴⁾

VIII

Изложена разматрања о пореклу и композицији становништва омогућују и потпуније и конкретније сагледавање интензитета и хронологије насељавања и српског досељеничког становништва. Оно се у већини области, после турских колонизација у XV и XVI веку и запушћавања великом сеобом од 1690. године, досељавало у низу емиграционих периода, етапа и токова.

Како је показано изразит пример сложених миграционих процеса и динамике нассељавања представљају и долинске области северне Србије међу којима и предео Млаве где се тек у петом раздобљу од 1815. до 1870. године са насељавањем придошлих 120 породица углавном завршило досељавање.⁵⁵⁾

Међутим, масовна досељавања, којима је у источној Србији насељена главнина становништва, била су усредсређена на период аустријске окупације и владавину кнеза Милоша.

За време двадесетогодишње аустријске окупације (1718—1738. год.) колонизовано је становништво и у планинским крајевима. Тада је текла јака струја насељавања из Баната и уз долину Пека и разлила се поглавито у његовом средњем делу. Планине, густо пошумљене и пуле паша, као и плодне равнице око Пека не само да су привукле сточарско становништво из Баната, већ су се због веће сигурности под аустријском управом и разних повластица досељавали у Пек, као и друге области источне Србије, и становници из уда-

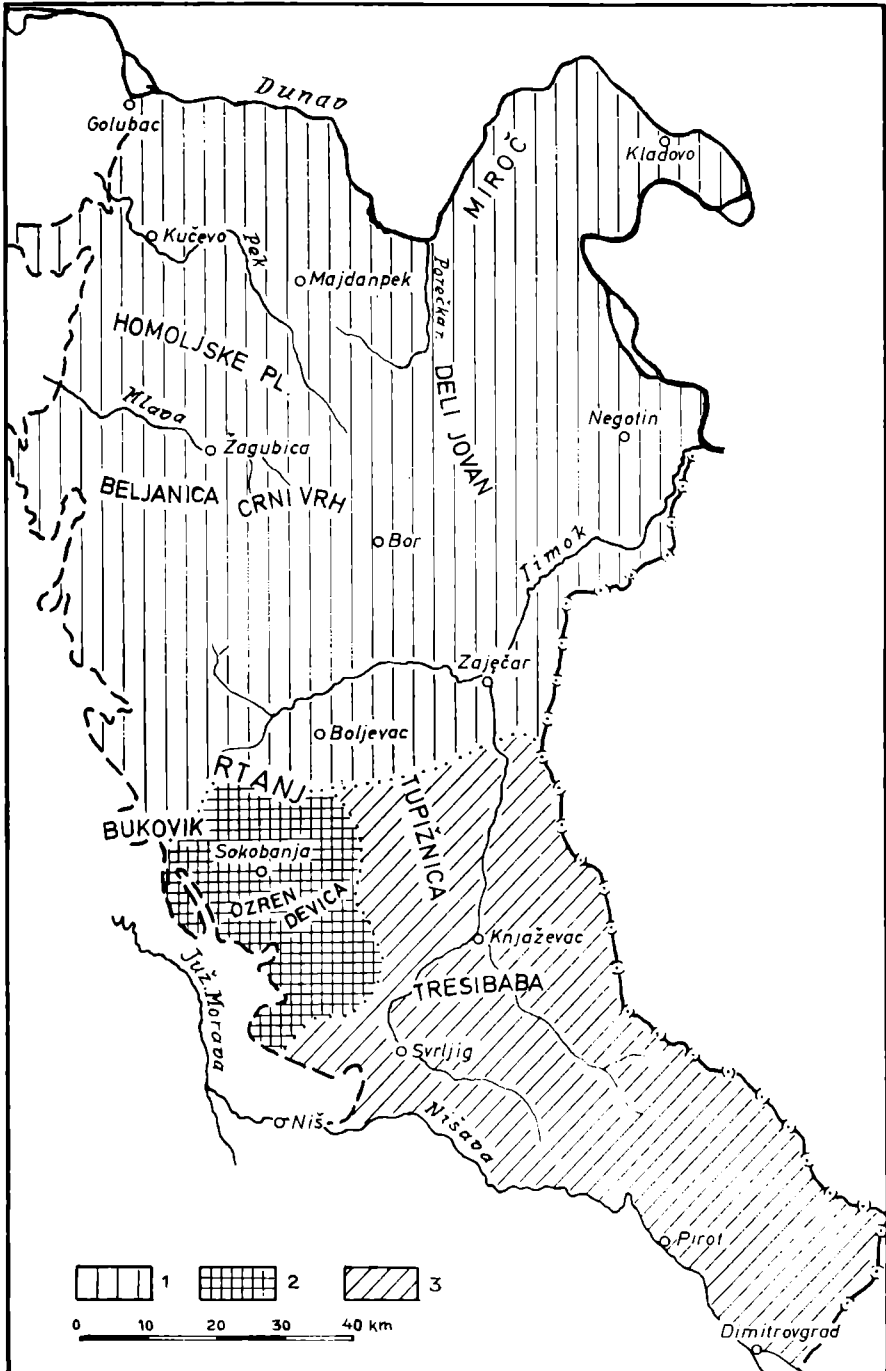
љенијих области под Турском.⁵⁶⁾ Насељавање Влаха пак, нарочито 1721/22. године, „дало је завршну физиономију етничкој композицији источне Србије“.⁵⁷⁾

Кнез Милош, како је добро познато, према досељеницима поклањао се врло предусретљивим. Пре свега он је свакоме досељенику поклањао земљиште на коме ће се населити и на коме ће развити своју економију. Даље, он их је за неко време ослобађао од пореза и других дажбина. Када би угњетавани народ у Турској, услед зулума и тираније, подигао буну настајао је страховит терор, те су масе морале тражити склоништа у Србији. Због тешких зулума пребегла је у Србију 1836. године из пиротског краја маса света. Бегунци су се населили у Гургусовцу (Књажевцу), Бањи, Алексинцу и околним селима. Према истраживањима Тих. Р. Борђевића (1921) пред крај владе кнеза Милоша становништво Србије се утростручило. Јако рашћење броја становништва Србије за владе кнеза Милоша јасно указује на „досељавање из свију околних земаља“.⁵⁸⁾ На простору источне Србије, у укупном пласману, српска насеља свих варијетета чинила су знатну већину, с изузетком Кључа, где су Власи били у апсолутној, и Крајине и северног дела Црне Реке, где су били у релативној већини.⁵⁹⁾ „Ван сумње је да је колонизација текла непрестано и да досељавање у кнежевину није никад престало“. Ово сукуесивно придолажење из разних крајева, нарочито из турских области, а мање из Влашке, Аустрије и Црне Горе, добијало је каткад врло јаке и снажне импулсе, што је у првом реду зависило, или било проузроковано, војно-политичким догађајима на границама Србије или друштвено-економском ситуацијом у суседству Србије.⁶⁰⁾*

*

Разматрана тематика довољно је показала, да источна Србија у погледу порекла и композиције становништва заузима посебно место у СР Србији. Њене особености су изражене у свим оним обележјима, појавама и процесима како их је, углавном и понајвише, запазно и окарактерисао Ј. Цвијић. Многе његове поставке у свему и данас стоје како је новим и савременим истраживањем источно Србија на много већем простору детаљно проучена. Са свега тога Цвијићев допринос географији становништва био је и остао изузетно значајан. Али, сем географских, источна Србија се одликује и неким другим посебним карактеристикама. По неким ауторима то је низ етничких и културних појава у односу на остале крајеве Србије, посебно западне. Ту долази и традиционални начин привређивања, затим обичаји, ношња, игра и друго.⁶¹⁾

* Према најновијим истраживањима Д. Бојанић (1973) традиционалне миграционе струје, које се везују за XVIII и XIX век, постојале су и у другој половини XV века, наоу изгледа, те струје имале исти правац. Наоу је познато, Тимочани су се исељавали у Шумадију после Кочине Крајине и доцније и у села Губеревац и Лапово у Лепеници. „Истоимена села, Губеревац и Лапово постојала су у XV веку у видинском санџаку. Поступним повременим миграцијама ова села у видинском санџаку потпуно су опустела, док су шумадијски Губеревац и Лапово постали традиционални центри у које су се исељавали и где су били добро прихватани остали Тимочани“ (Фрагменти збирног пописа видинског санџака из 1466. године) (Мешовита грађа, нб. 2, Историјски институт — грађа, нб. 11, Београд 1973, с. 15).

Географска територијализација популацио-композиционих регија источне Србије:
 1. Карпатско-крајинска, 2. Бањско-голачна, 3. Сврљишко-заглавско-тимочка.

Међутим, наша разматрања од значаја су и за географију насеља јер је утврђена чињеница да се на великом простору источне Србије одржавао вековни континуитет насељености, честим обнављањем и поновним засељавањем. Непрекидност у животу многих насеља, с мањим прекидима, траје од друге половине XV века све до наших дана.

Напокон, целокупна разматрања конципирају и географску регионализацију порекла и композиције становништва источне Србије. Основу територијализације карактеришу три регије: Карпатско-крајинска, Бањско-голачка и Сврљешко-заглавско-тимочка.

Карпатско - крајинска популационо-композициона регија обухвата етнички мешовито српско и влашко становништво, углавном, у границама распрострањења влашког етничког супстрата. У композицији етнички мешовитог становништва преовлађује **влашко-српска миграциона струја**. Српско досељеничко становништво понајвише је досељавано **метохијско-косовском миграцијом**. Најстарији досељенички слој романских Влаха потиче из последње четврти XVI века. Међу српским становништвом има потомака досељеника засељених турским колонизацијама из друге половине XV века. У многим селима становништво по своме саставу чини мозаик насељеника из различитих метанастазичких праваца и многих области наше земље и Балканског полуострва. Таква насеља су права „жаришта миграција“.

Бањско - голачка популационо-композициона регија обухвата истоимене области. У искључиво српском етничком супстрату преовлађују досељеници **шопско-торлачко-загорске струје**. Стариначко становништво је делом средњовековне старости.

Сврљешко - заглавско - тимочка популационо-композициона регија обухвата истоимене области. У српском етничком супстрату преовлађују колонисти **из друге половине XV века и стариначко становништво**. У композицији досељеничког становништва млађих слојева знатније је заступљена шопско-торлачко-загорска струја.

Приличне разлике између Тимочана и Заглавчана с једне и Сврљижана с друге стране, у језику, ношњи и другом, друштвено-географски није могуће објаснити, јер детаљна проучавања порекла становништва у области Сврљиг још нису објављена.

НАПОМЕНЕ

1) Д. К. Јовановић: Црна Рена, Прилог за историју и етнографију Србије (Гласник Срп. учен. друштва, Књ. 54, Београд 1883) 191—193.

2) М. Костић: Проблематина стариначног становништва у југоисточној Србији, Са посебним освртом на област Нишавља (Гласник Срп. географ. друштва, Св. LIII, Бр. 1, Београд 1973) 31—53.

3) Ј. Цвијић: Антропогеографски проблеми Балканског полуострва (Насеља српских земаља, Књ. I, СНА, Београд 1902) CLXXXVII—CLXXXIX.

4) Исто, с. CLXXXVII, CLXXXIX, CLXIII.

- 5) Ј. Цвијић: Метанастизичка кретања, њихови узроци и последице (Насеља и порекло становништва, Књ. 12, СКА, Београд 1922) 70—71. Уп. Исти: Балнско полуострво и јужнословенске земље, Основи антропогеографије (Завод за издавање уџбеника СР Србије, Београд 1966) 178—79.
- 6) Б. М. Дробњаковић: Становништво у Србији за време Првог устанка (Географски лик Србије у доба Првог Устанка, Посебна издања Срп. географ. друштва, Св. 32, Београд 1954) 44—45.
- 7) М. Станојевић: Антропогеографски преглед Тимочке Крајине (Зборник прилога за познавање Тимочке Крајине, Књ. IV, Зајечар 1937) 45.
- 8) Исто, с. 45—48.
- 9) М. Радовановић — О. Младеновић: Проблеми етнолошких испитивања Заглавна и Буџана с обзиром на савремене антропогеографске и демографске промене (Гласник Етнографског института САНУ, Књ. XXI/1972, Београд 1973) 138, 142.
- 10) М. Станојевић: Антропогеографски преглед Тимочке Крајине, с. 48—50.
- 11) Исто, с. 48; М. Станојевић: Тимок („Насеља и порекло становништва“, Књ. 29, СКА, Београд 1940) 391, 394, 429.
- 12) М. Станојевић: Црна Рена, Антропогеографски прилози (Зборник прилога за познавање Тимочке Крајине, Књ. III, Београд 1931) 45.
- 13) М. Станојевић: Зајечар у прошлости и садашњости (Зборник прилога за познавање Тимочке Крајине, Књ. I, Београд 1929) 3; Исти, Антропогеографски преглед Тимочке Крајине, с. 59.
- 14) М. Станојевић, Зајечар у прошлости и садашњости, с. 3—4; Исти, Антропогеографски преглед Тимочке Крајине, с. 50, 55—58.
- 15) М. Станојевић, Антропогеографски преглед Тимочке Крајине, с. 60.
- 16) М. Драшкић: Порекло становништва и етнични процеси у селима Неготинске општине (Гласник Етнографског музеја, Књ. 31—32/1968—1969, Београд 1969) 11, 26.
- 17) Н. Јовановић: Неготинска Крајина и Кључ („Насеља и порекло становништва“, Књ. 29, СКА, Београд 1940) 94, 98.
- 18) Исто, с. 101.
- 19) Т. Станојевић: Неготин и Крајина од првих трагова до 1858. године (Заједница културе СО Неготин, Неготин 1972) 38.
- 20) С. Вујадиновић: Пореч, Привредно-географске одлике и саобраћајне везе (Посебна издања САНУ, Књ. CCCLVII, Одељ. Прир.-мат. наука, књ. 30, Београд 1962) 21—22.
- 21) В. Стојанчевић: Ђердапско подручје Србије као зона активних етничних процеса од краја 17. до краја 19. века (Гласник Етнографског института САНУ, Књ. XIX—XX/1970—1971, Београд 1973) 50—51.
- 22) С. Вујадиновић: Насеља у сливу Пена, Антропогеографска испитивања (Посебна издања Срп. географ. друштва, Св. 27, Београд 1949) 38.
- 23) А. Лазић: Насељавање и развитак насеља у средњем и горњем Пену (Гласник Географског друштва, Св. XXV, Београд 1939) 16, 19.
- 24) Исто, с. 17—18.
- 25) М. Лутовац: Слив Млаве, Привредно-географска проучавања (Из Зборника радова САН XLI — Географски институт, књ. 9, Београд 1954) 16—17.
- 26) Т. Р. Ђорђевић: Економија и еволуција насеља (Гласник Срп. географ. друштва, Год. I, св. 1, Београд 1912) 27—31, 37.
- 27) А. Лазић: Етничке промене у Хомољу и Звижду (Гласник Географског друштва, Св. XXIV, Београд 1938) 84—85.
- 28) М. Драшкић — Н. Пантелић: Разматрања о становништву Ресаве (Гласник Етнографског музеја, Књ. 28—29/1965—1966, Београд 1966) 14, 21.
- 29) Исто, с. 22—23, 25, 28.
- 30) П. С. Јовановић: Бања („Насеља и порекло становништва“, Књ. 17, СКА, Београд 1924) 35, 40—41.
- 31) Исто, с. 43.
- 32) Уп. М. Костић: Алексиначка котлина, Друштвеногеографска проучавања (Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“, Књ. 22, Београд 1969) 532.
- 33) П. С. Јовановић, Бања, с. 45.
- 34) М. Костић, Алексиначка котлина, с. 513.
- 35) М. Костић, Проблематина стариначног становништва у југоисточној Србији, с. 33—34 и д.

- 36) Д. Бојанић — Лунач: Неготинска крајина у време турске владавине — на основу извора из XV и XVI века (Гласник Етнографског музеја, Књ. 31—32/1968—1969, Београд 1969) 66—67, 68.
- 37) Исто, с. 72.
- 38) Д. Бојанић — Лунач: Власи у северној Србији и њихови први напуни (Историјски часопис, Књ. XVIII, Београд 1971) 256, 263.
- 39) О. Зиројевић: Средњи век и период турске владавине („Бор и околина“, Прошлост и традиционална култура, Бор 1973) 56.
- 40) Д. Бојанић—Лунач, Неготинска крајина у време турске владавине, с. 72.
- 41) Исто, с. 72—73.
- 42) Х. Хаџибеговић: Главарина у османској држави (Посебна издања Оријенталног института у Сарајеву, Књ. IV, Сарајево 1966) 53, 55.
- 43) Д. Бојанић—Лунач, Неготинска крајина у време турске владавине, с. 73, 77, 85—86.
- 44) Уп. Д. Петровић: Важнији моменти из историје настанка Влаха у североисточној Србији („Развитак“, Год. VIII, бр. 2, Зајечар 1968) 44.
- 45) Исто, с. 46—47.
- 46) С. Вујадиновић, Пореч, с. 22.
- 47) М. Станојевић, Антропогеографски преглед Тимочке крајине, с. 63.
- 48) Уп. М. Лутовац, Слив Млаве, с. 16.
- 49) М. Лутовац: Симбиозе, племенске трансплантације и спелењавања у неким областима Југославије (Гласник Етнографског института САНУ, Књ. XVI—XVIII/1967—1969, Београд 1971) 30.
- 50) Уп. Исто, с. 29.
- 51) М. Лутовац, Слив Млаве, с. 16.
- 52) А. Лазић, Етничне промене у Хомољу и Звижду, с. 87; Исти, Насељавање и развитак насеља у средњем и горњем Пену, с. 34.
- 53) М. Лутовац, Симбиозе, племенске трансплантације и спелењавања, с. 30—31.
- 54) Д. Петровић, Важнији моменти из историје настанка Влаха у североисточној Србији, с. 44, нап. 1, 47.
- 55) М. Лутовац, Слив Млаве, с. 16.
- 56) Уп. А. Лазић, Насељавање и развитак насеља у средњем и горњем Пену, с. 16.
- 57) Д. Петровић, Важнији моменти из историје настанка Влаха у североисточној Србији, с. 47.
- 58) Т. Р. Ђорђевић: Насељавање Србије за време прве владе кнеза Милоша Обреновића (1815—1839), (Гласник Географског друштва, Св. 5, Београд 1921) 119—120, 127, 138.
- 59) В. Стојанчевић: Кнез Милош и источна Србија 1833—1838 (Посебна издања САН, Књ. ССХС VII, Одељ. друш. наука, књ. 26, Београд 1957) 22.
- 60) В. Стојанчевић: Милош Обреновић и његово доба (Београд 1966) 334.
- 61) М. Драшкић—Н. Пантелић, Разматрања о становништву Ресаве, с. 14.

Résumé

MIHAJLO KOSTIĆ

ORIGINE ET COMPOSITION DE LA POPULATION DANS LES VILLAGES DE LA SERBIE DE L'EST

Contribution à la géographie de population de la RS de Serbie

Dans le présent travail l'auteur considère l'ensemble des études antérieures des problèmes de l'origine et de la composition de la popula-

tion de la Serbie de l'Est et présente sa propre régionalisation. L'auteur a basé la territorialisation géographique sur les caractéristiques de trois régions, à savoir: régions des Karpathes et de Krajina, région de Banja et de Golak et région de Svrljig, Zaglavak et de Timok.

La région des **Karpathes** et de **Krajina** embrasse dans sa composition le mélange ethnique des populations serbe et valaque, généralement dans les limites du substratum ethnique valaque. Dans la composition de la population ethniquement mixte prédomine le courant migratoire valaco-serbe. La population d'immigrants serbe est venue s'installer pour la plupart avec le courant migratoire de Methohija et de Kosovo. La couche la plus ancienne des immigrants valaques, d'origine romane, date du dernier quart du XVIe siècle. Parmi les habitants serbes de la région il y a des descendants des Serbes, colonisés par les autorités turques dans la seconde moitié du XVe siècle. En nombre de villages la population constitue, par sa composition, une mosaïque d'immigrants, venus de différentes directions métanastasiques et provenant de nombreuses régions de la Serbie et de la Péninsule Balkanique. Ces localités représentent de véritables „foyers des migrations”.

La région de **Banja** et de **Golak** comprend les districts homonymes. Dans le substratum ethnique, composé uniquement des Serbes, prédominent les immigrants appartenant au courant migratoire, provenant du territoire habité par les Šops, de Torlak et de Zagora. La population autochtone est en partie d'origine médiévale.

La région de **Svrljig, Zaglavak et Timok** embrasse aussi les districts portant ces mêmes noms. Dans le substratum ethnique serbe prédominent les colonistes de la seconde moitié du XVe siècle et la population autochtone. Dans la composition de la population d'immigrants, appartenant aux couches plus récentes est représenté dans une considérable mesure le courant susmentionné de Šopluk, Torlak et Zagora.

Par son origine et sa composition, la population de la Serbie de l'Est occupe une place à part dans la RS de Serbie. Cette place lui appartient aussi par les méthodes traditionnelles d'économie de la population, ses coutumes, son costume, ses danses et une suite d'autres phénomènes ethniques et culturels.

En étudiant la genèse des installations humaines l'auteur a établi que, dans la vaste étendue de la Serbie de l'Est, s'était maintenue la continuité séculaire de la population, grâce aux fréquents renouvellements et colonisations. Elle a duré depuis la seconde moitié du XVe siècle jusqu'à nos jours.

ТАБ. 1.

Фот. 1. — Полонај и изглед села Николичева (Зајечарска котлина).
(Снимио: августа 1972. Мих. Ностић)

Фот. 2. — Тип старије куће у селу Николичеву.
Поред овог старог је нови елемент културе: трантор
под настрешницом.
(Снимио: августа 1972. Мих. М. Ностић)

ТАБ. 2.

Фот. 3. — Вршидба овса у дворишту Лепоја Илића од рода „Доселци“ (порендом из села Горње Влазе у Заплању) у селу Грбавче (Сврљишна котлина). Овас гаје поглавито произвођачи запослени као радници у предузећима Ниша и Сврљига (Снимио: 29. VIII 1970. Мих. М. Костић)

Фот. 4. — Тип сточарске нолибе („појате“) у Сврљишној нлисури, на сентору Сврљишке (Нишевачке) Бањице. Са опадањем овчарства оваква сточарска станишта ишчезавају. (Снимио: августа 1970. Мих. М. Костић)